

ШВЕЦЬ Н.Р.,

кандидат економічних наук, доцент
Чернівецький національний університет

ЄВДОКИМЕНКО В.К.,

доктор економічних наук, професор
Буковинська державна фінансова академія

МЕТОДИ ВИМІРЮВАННЯ ВЕЛИЧИНИ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ: ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ БАНКІВСЬКІЙ ПРАКТИЦІ

Досліджуються основні методи вимірювання банківських ризиків у світовій практиці. При цьому проводиться критичний аналіз існуючих вітчизняних методів ідентифікації та визначення ризиків банківських установ. На основі проведеного науково-практичного дослідження автором обґрунтовуються напрямки вдосконалення системи визначення банківських ризиків в Україні в напрямку запровадження вимог міжнародних регулюючих органів у банківській сфері.

In this article an author is probe the basic methods of measuring of bank risks in world practice. The walkthrough of existent domestic methods of authentication and determination of risks of bank institutions is thus conducted. On the basis of the conducted scientific-practical research an author is ground directions of perfection of the system of determination of bank risks in Ukraine in direction of introduction of requirements of international regulative bodies in a bank sphere.

Необхідність в аналізі, якісній та кількісній оцінці величини ризиків банківського сектора виникає внаслідок наявності чіткого взаємозв'язку між станом банківської системи й економічним ростом країни. А підтримка стабільного економічного росту та стабільності банківського сектора неможлива без чіткого уявлення про їх нагальні проблеми, у тому числі про ризики, що виникають у процесі банківської діяльності.

Розробці загальних і спеціальних підходів до оцінки ризиків банків і банківської системи присвячені праці вітчизняних і зарубіжних авторів Камінського А.Б., Фроста Стівена М. [13], Лобанова А.А., Чугунова А.В. [5], Іванова В.В., Малихіної А.І. та ін. Основні підходи до оцінки й управління банківськими ризиками наведені в базових рекомендаціях Базельського комітету з питань банківського нагляду. Крім того, питанням стабільності банківського сектора приділяють багато уваги Міжнародний валютний фонд і Всесвітній банк. Основні методологічні підходи української банківської практики до оцінки та управління ризиками містяться у Методичних вказівках з інспектування банків “Система оцінки ризиків” [8] і Методичних рекомендаціях щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [9], розроблених НБУ.

Вищезгадані вчені й фахівці зробили великий внесок у розробку теоретичних і практичних аспектів аналізу ризиків банківського сектора та аспектів банківського аналізу. Однак методологічні підходи до аналізу банківських ризиків органами банківського нагляду ще не знайшли достатнього відображення у вітчизняній літературі. Недостатньо висвітлені питання практичного використання підходів дистанційного аналізу в сучасній українській банківській системі з урахуванням її специфіки, а також питання розробки нових методів оцінки й управління ризиками, що відповідають концепції розвитку банківської системи України. Саме

висвітлення та розробка цих аспектів банківського нагляду і стала метою представленого науково-практичного дослідження.

В українській банківській практиці з метою здійснення банківського нагляду на основі оцінки ризиків Національний банк України виділив дев'ять категорій ризику, а саме: кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни відсоткової ставки, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик, ризик репутації, юридичний ризик та стратегічний ризик. [8] Ці категорії не є взаємовиключними; будь-який продукт або послуга може наражати банк на декілька ризиків. Однак для зручності аналізу Національний банк визначає й оцінює ці ризики окремо.

Якщо звернутися до міжнародних стандартів, то Основними принципами ефективного банківського нагляду Базельського комітету з питань банківського нагляду виділяються такі банківські ризики: кредитний ризик, ризик країни і трансферний ризик, ринковий ризик, процентний ризик, ризик втрати ліквідності, операційний ризик, правовий ризик і ризик погіршення репутації. Принцип 13 указанного документа Базельського Комітету наголошує, що «органи банківського нагляду повинні бути впевнені у тім, що банки мають у своєму розпорядженні процедури всебічного управління ризиками (включаючи відповідний нагляд з боку управління й вищого керівництва) для виявлення, виміру, контролю й управління всіма іншими істотними ризиками й там, де це необхідно, для резервування капіталу на покриття цих ризиків». [3] По суті, даний принцип є наріжним каменем ризик-орієнтованого банківського нагляду, тому що він визначає фундаментальні засади наглядових органів щодо перевірки систем управління ризиками в банківських установах.

Зупинимося докладніше на окремих найвагоміших видах ризиків, методах їх кількісного та якісного вимірювання, які пропонуються міжнародною практикою, спробуємо адаптувати дані методики в українську банківську практику та, як результат, сформуємо власний перспективний механізм аналізу й оцінки банківських ризиків у вітчизняній практиці.

Для кількісного оцінювання банківських ризиків використовують статистичні й аналітичні методи, а також методи експертних оцінок. Серед недоліків цих методів оцінювання банківських ризиків можна назвати, по-перше, необхідність обробки великих обсягів банківської інформації – для статистичних методів, по-друге, суб'єктивний характер результатів оцінки – для методів експертних оцінок і, по-третє, обмеженість застосування – для аналітичних методів оцінювання банківських ризиків.

Національний банк визначив систему для оцінки кожної категорії ризику згідно з методичними вказівками з інспектування банків «Система оцінки ризиків». [8] Дана система оцінки банківських ризиків надає можливість у послідовний спосіб вимірювати ризики і визначати, яких наглядових процедур необхідно вжити. Для шести категорій ризику – кредитного ризику, ризику ліквідності, ризику зміни процентної ставки, ринкового ризику, валютного ризику та операційно-технологічного ризику – наглядовці оцінюють кількість ризику, якість управління ризиком, сукупний ризик і

напряму ризику. Для ефективного використання системи оцінки ризиків наглядовці мають враховувати як поточний стан банку, так і фактори, які можуть указувати на зростання ризиків.

Загалом можна стверджувати, що така система оцінювання ризиків у банківській практиці України не дає чіткого уявлення про числові параметри грошових втрат від банківських ризиків, а тому розглядається нами як неефективна і така, що потребує вдосконалення в частині механізму ідентифікації, аналізу й оцінки окремих видів банківських ризиків.

Отже, звернемося до фундаментальних основ аналізу й оцінки кредитного ризику в міжнародній практиці. Базельський комітет з питань банківського нагляду визначає кредитний ризик як «імовірність невиконання позичальником або контрагентом своїх зобов'язань відповідно до обговорених умов». [4] Вимоги до достатності капіталу банківської установи на покриття кредитного ризику різні й залежать від того, чи наражається банк на ризик у рамках своєї торговельної діяльності, чи в рамках своєї банківської діяльності (на яку поширюються вимоги достатності капіталу, викладені в Базелі I і Базелі II). Вимоги достатності капіталу на покриття кредитного ризику за банківськими операціями, що враховуються у так званому банківському портфелі, за вимогами Базельського Комітету варіюються від 0 до 8 одиниць від суми заборгованості в 100 одиниць. Розрахунок вимог до капіталу, який базується на коефіцієнті ризику контрагента та (або) інструмента, передбачає, що ризик за вимогами до уряду звичайно відсутній, а тому капіталу для його покриття не потрібно (ваговий коефіцієнт – 0%), для покриття ризиків банків у країнах-членах Організації економічного співробітництва та розвитку необхідно 1,6 одиниць капіталу на 100 одиниць позики (ваговий коефіцієнт – 20%, в українській банківській практиці – 50%), а для покриття ризиків позичальників - фізичних і юридичних осіб потрібно 8 одиниць капіталу на позику в 100 одиниць (ваговий коефіцієнт – 100%). Деяким видам інструментів може присвоюватися менша вага ризику (наприклад, гарантії та позики під іпотеку). [1]

В якості однієї з характеристик кредитного ризику банків може розглядатися частка проблемної заборгованості в кредитному портфелі банків. На 01.10.2009 року цей показник по банківській системі України сягнув 8,8% у порівнянні з 1,3% на 01.01.2008 року і має подальшу тенденцію до росту.¹ Це свідчить про нагальну потребу вдосконалення існуючої практики оцінки й управління кредитним ризиком банківських установ України й актуальність даної науково-практичної розвідки.

Нагадаємо, що, згідно з новими вимогами Базельського комітету з питань банківського нагляду щодо достатності капіталу банківських установ, мінімальний розмір капіталу для покриття кредитних ризиків можна визначити за допомогою двох методів: за стандартизованим підходом і за

---

¹ За офіційними даними Національного банку України

методом, що базується на внутрішніх рейтингах, причому останній має дві версії – фондівий та прогресивний підхід. [12]

Стандартизованим методом передбачається, що мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (K), необхідного для покриття кредитного ризику, визначається множенням величини ризик-позиції банку у момент дефолту (EAD, Exposure at Default), яка являє собою вартість активу, що наражається на кредитний ризик, на коефіцієнт ризику (KR) та на 8% (коефіцієнт платоспроможності):

$$K = EAD \times KR \times 8\%$$

При цьому розрахунок EAD здійснюється за алгоритмом, представленим в табл.1. [14]

Таблиця 1

Розрахунок ризик-позиції банку у момент дефолту (EAD, Exposure at Default)

<i>Вимога, що підпадає під кредитний ризик</i>	<i>Ризик-позиція у момент дефолту</i>
Активи	Номінальна вартість вимоги – (Спеціальні резерви на покриття сумнівних вимог + Загальні резерви під невизначені ризики)
Традиційні позабалансові операції	Вартість вимоги x Кредитний конверсійний коефіцієнт (CCF: 0%, 20%, 50%, 100%) – Пом'якшення кредитних ризиків (неттінг)
Новітні позабалансові операції (строкові операції, ф'ючерси, опціони і свопи)	<i>Метод ринкової оцінки:</i> (Теперішня + Майбутня вартість ризиків) - Пом'якшення кредитних ризиків (неттінг) <i>Строковий метод:</i> Вартість вимоги x Визначена строкова ставка
Всі активи	- Пом'якшення кредитних ризиків: 1) Неттінг (взаємна компенсація вимог та зобов'язань за збалансованими операціями): EAD зменшується на сальдо взаємних вимог; 2) Фінансові забезпечення за комплексним підходом: EAD зменшується на скореговану вартість фінансової гарантії

Коефіцієнт ризику (KR) же визначається залежно від категорії вимоги, категорії боржника та зовнішнього рейтингу наступним чином. (Див. табл.2.) [14]

Таблиця 2

Визначення коефіцієнту ризику (KR) залежно від категорії вимоги, категорії боржника та зовнішнього рейтингу

<i>В залежності від відношення до певного класу активів та зовнішнього рейтингу</i>							
<i>Категорії довгострокових рейтингів (від - до)</i>	<i>AAA</i>	<i>A+</i>	<i>BBB+</i>	<i>BB+</i>	<i>B+</i>	<i>Менше</i>	<i>Без</i>
	<i>AA-</i>	<i>A-</i>	<i>BBB-</i>	<i>BB-</i>	<i>B-</i>	<i>B-</i>	<i>рейтингу</i>
1) Центральні-державні установи	0%	20%	50%	100%		150%	100%
2) Банки: Варіант I	20%	50%	100%			150%	100%
Варіант II: ПСП більше 3м	20%	50%		100%		150%	50%

ПСП менше 3м	20%		50%	150%	20%
3) Корпорації	20%	50%	100%	150%	100%
Категорії короткострокових рейтингів	A1/P1		A2/P2	A3/P3	Результат
Всі боржники	20%		50%	100%	150%
Залежно від відношення до певного класу активів, але незалежно від рейтингу					
Вид активу					КР
4) Роздрібний регулятивний портфель					75%
5) Іпотечні кредити:					
а) житлова нерухомість					35%
б) комерційна нерухомість					100%
6) Капіталовкладення:					
а) в небанківські установи					150%
б) в банківські установи					100%
7) Вимоги, прострочені більше, ніж на 90 днів					50-150%
8) Інші активи, що не належать до торгового портфелю					100%
- Пом'якшення кредитних ризиків:					
а) Фінансові забезпечення за простим підходом					КР
б) Гарантії та кредитні деривативи					гаранта

Складність застосування стандартизованого методу визначення мінімального розміру регулятивного капіталу банку, необхідного для покриття кредитних ризиків, в Україні зумовлюється практичною відсутністю визнаних органами банківського нагляду вітчизняних рейтингових агентств і достатньо високими затратами на замовлення рейтингу від зарубіжних рейтингових агентств, що визнані Національним банком України.

Як перспективну методику аналізу й оцінки кредитного ризику в Україні пропонуємо підхід, що базується на грошовій оцінці кредитного ризику, відповідно до якого можна визначати розміри необхідних резервів для покриття очікуваних кредитних ризиків, а також величину необхідного економічного капіталу, що покриватиме зазнані банком кредитні ризики. Даний підхід вимагає від Національного банку України таких дій. По-перше, розробити шкалу критеріїв (опираючись на передовий світовий досвід), за якими буде визначатися ймовірність дефолту вимоги банку, що містить кредитний ризик. По-друге, розробити відповідну нормативно-законодавчу базу щодо запровадження в українську банківську практику методу грошової оцінки кредитного ризику, що буде включатися до мінімального розміру капіталу банку. І, по-третє, розробити механізм контролю за правильністю визначення банками власного кредитного ризику за даною методикою й адекватністю формування ними резервів під ці ризики з метою захисту інтересів вкладників та кредиторів банку.

Кредитний ризик тісно пов'язаний з ризиком ліквідності. Залежно від того, як за терміновістю сформований активний портфель і яка структура пасивів, за рахунок яких сформований портфель, можна оцінити збалансованість зобов'язань і активів банків та оцінити ризик ліквідності,

властивий банку та всій банківській системі в цілому. Управління ризиками ліквідності передбачає співвіднесення структури зобов'язань і вимог банку за строками погашення з метою уникнення ситуації відсутності у банку ліквідних коштів для покриття негайних зобов'язань. Ситуація з недостатністю ліквідності в банківських установах України стоїть сьогодні першим питанням на порядку денному розв'язання кризових проблем у фінансовому секторі нашої держави, а тому вимагає пильної уваги та поглибленого науково-практичного дослідження суті ризику ліквідності, механізмів аналізу та виміру цього ризику, а також розробки конкретних пропозицій з поліпшення стану ліквідності банківської системи України.

Базельський Комітет визначає ризик втрати ліквідності як *«нездатність банку регулювати скорочення пасивів або фінансувати ріст активів»*. [3] Конкретних вимог до капіталу для покриття ризику втрати ліквідності не існує, хоча є певні базові принципи, що враховують розрив строків погашення активів і зобов'язань банківських установ. Національний банк України з метою ефективного управління ризиком ліквідності вітчизняних банківських установ видав численні нормативні акти, основними серед яких є Інструкція про порядок регулювання діяльності банків України [6] та Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України [10]. В рамках контролю та нагляду за ліквідністю банків України Нацбанком встановлено три економічних нормативи ліквідності: норматив миттєвої ліквідності (Н4), норматив поточної ліквідності (Н5) та норматив короткострокової ліквідності (Н6). Динаміка дотримання банківськими установами України цих нормативів за останні роки характеризується такими даними. (Див. табл.3.)

Таблиця 3

Динаміка дотримання банками України нормативів ліквідності протягом 2007-2009рр.

<i>Норматив</i>	<i>На 01.01.2007</i>	<i>На 01.01.2008</i>	<i>На 01.01.2009</i>	<i>На 01.10.2009</i>
Н4 (не менше 20%)	56,73	53,60	62,38	67,42
Н5 (не менше 40%)	70,19	75,31	75,16	70,62
Н6 (не менше 20%)	37,83	39,93	32,99	33,77

Спостерігаємо погіршення ситуації з короткостроковою та поточною ліквідністю банків України. Це, зрозуміло, зумовлено, в першу чергу, ажіотажем вилученням депозитів з банківських установ України та недостатністю банківського капіталу для покриття такого вилучення. У зв'язку з цим виникає необхідність рекапіталізації вітчизняних банків з метою уникнення в подальшому ситуацій з відсутністю ліквідності у банків і відновлення довіри у населення до банківської системи. Перші кроки на шляху рекапіталізації Національним банком України вже проводяться, та ми переконані, що одним із перспективних напрямків рекапіталізації вітчизняних банків повинно стати реформування існуючої системи оцінки та врахування ризиків у банківській діяльності та перегляд вимог до достатності

капіталів українських банківських установ у світлі кризових явищ фінансового сектора. Це дозволить оптимізувати структуру капіталу банків і обійтися найменшими втратами при рекапіталізації вітчизняних банківських установ.

Результатом вивчення ризиків ліквідності повинно стати встановлення двох лімітів: ліміту поточної ліквідності й ліміту перспективної ліквідності. Передбачається, що перший повинен існувати у вигляді абсолютної суми - граничного розміру дефіциту ліквідності (перевищення зобов'язань над активами). Другий - у вигляді відносного показника: граничного коефіцієнта дефіциту ліквідності, що являє собою співвідношення дефіциту ліквідності наростаючим підсумком до активів банку.

Як ліміт поточної ліквідності пропонується встановлювати граничну суму дефіциту ліквідності на строк до 1 місяця. Підтримка ліміту забезпечується розрахунком обсягу непрацюючих активів (коррахунок і каса), які повинні забезпечувати розрахунки за коштами «до запитання» і терміновими коштами. Розрахунок обсягу непрацюючих активів повинен здійснюватися за формулою:

Обсяг непрацюючих активів = Змінна частина коштів «до запитання» + Частка термінових коштів, що компенсує ризик їх позапланового вилучення

Ліміт перспективної ліквідності являє собою агрегований показник - граничний коефіцієнт дефіциту ліквідності. Він розраховується за формулою:

Граничний коефіцієнт дефіциту ліквідності = Дефіцит ліквідності / Чиста валюта балансу банку * 100%.

Розрахунок дефіциту ліквідності проводять шляхом підсумовування дефіцитів ліквідності за всіма терміновими групами, включаючи групи до 1 місяця (що використовують для розрахунку поточної ліквідності). При цьому надлишок ліквідності за більш короткими групами покриває дефіцит за більш довгими групами, але не навпаки. Ліміт установлюється у відсотках. Спосіб підтримки ліміту - зміна політики у сфері залучення й розміщення банківських ресурсів. Наприклад, пролонгація, або обмеження кредитів, залучення й повернення депозитів.

На рівні регулювання банківської діяльності Національним банком України вживаються заходи з удосконалення існуючої системи управління ризиком ліквідності банків. Так, нова редакція інструкції НБУ про порядок регулювання діяльності банків в Україні (постанова Правління НБУ №458 від 17 грудня 2007 року) передбачає, що довгострокові активні операції, здійснені з перевищенням термінів розміщення над термінами залучення коштів, при розрахунку адекватності регулятивного капіталу українських банків додатково зважуються на коефіцієнт ризику 50%.

Ринковий ризик пов'язаний з коливаннями цін на чотирьох найважливіших економічних ринках: ринку боргових цінних паперів, ринку

акцій, валютних ринках і товарному ринку, тобто ринках, чутливих до змін відсоткових ставок. Базельський Комітет визначає ринковий ризик як *«ризик втрат за балансовими і позабалансовими статтями, зумовлений коливаннями ринкових цін»*. [2] Як правило, розрізняються такі основні види ринкових ризиків: відсотковий ризик, тобто ризик, на який наражається власник позиції, що приносить відсотки; валютний ризик - ризик, на який наражається власник позиції, вираженої в іноземній валюті; акціонерний ризик - ризик, на який наражається власник частки акціонерного капіталу; товарний ризик - ризик, на який наражається власник товарної позиції та розрахунковий ризик і ризик контрагента, тобто ризик угод з відсотковими ставками, валютою, капіталом або товаром, розрахунок за якими ще не здійснено.

Згідно зі стандартами Базельського комітету з питань банківського нагляду, існує два альтернативних методи оцінки ринкових ризиків – стандартний та внутрішньомодельний. [14] За стандартним методом загальний ринковий ризик облігацій, акцій та пов'язаних з ними позабалансових інструментів торгового портфеля розраховується окремо за визначеними методами. Окремо розраховуються також резерви під валютний та сировинний ризики банківського і торгового портфелів. Сума зазначених розрахунків становить розмір резервів під ринкові ризики.

Внутрішні моделі пов'язані з використанням банками власних методів менеджменту ризику. Дозвіл на використання внутрішніх моделей управління ринковим ризиком надається органом банківського нагляду залежно від стану виконання банківською установою таких 7-ми груп умов: загальні критерії, якісні стандарти внутрішнього моніторингу використання моделей, визначення факторів ринкових ризиків, кількісні стандарти, тестування реакції системи менеджменту ризику на кризи, зовнішня перевірка та поєднання стандартного та внутрішньомодельного методів.

Кількісна оцінка ринкового ризику передбачає зведення всіх ринкових ризиків до єдиного знаменника і визначення суми, яку банк може втратити в результаті здійснення сукупності вищеназваних операцій. Таким єдиним знаменником може бути межа втрат за певний період, виражена в грошових одиницях. Найпоширеніша методологія розрахунку ризику навівається Value-at-Risk (VaR). VaR - це статистична оцінка максимальних втрат за обраним інструментом (портфелем) при заданому розподілі ринкових факторів за обраний період часу з високим рівнем ймовірності. [11]

Отже, для ринкового ризику існує стандартне співвідношення (встановлене Базельським комітетом з питань банківського нагляду), виражене такою формулою:

$$\frac{\text{Сума резервів під ринковий ризик}}{\text{Капітал 3-го рівня} + \text{Вільний капітал 1-го та 2-го рівнів}} \leq 1$$

При цьому необхідно переконатися, чи покриваються сукупні резерви під кредитні та ринкові ризики 8-ма відсотками наявного регулятивного

капіталу банку (коефіцієнт платоспроможності). Одержуємо таке співвідношення:

$$\frac{\text{Регулятивний капітал}}{(\text{Активи, зважені за ризиком} + \text{Резерви під ринк.р.} \times 12,5)} \geq 8\%$$

На жаль, незважаючи на задеклароване Національним банком України прагнення врахувати Базельські рекомендації з урахування ринкових ризиків при визначенні достатності капіталу банківських установ до 2006 року, вагомих кроків у цьому напрямку не зроблено. Хоча не можна забувати, що Нацбанком удосконалена методика розрахунку нормативу адекватності регулятивного капіталу, згідно з якою частково враховується процентний та валютний ризик. Однак при цьому банками України не формуються спеціальні резерви на покриття ринкових ризиків, як це вимагається документом Базельського Комітету «Доповнення до Угоди про достатність капіталу з метою обліку ринкових ризиків» (Amendment to the Capital Accord to Incorporate Market Risk) 1996 року. [2]

Щодо наступного виду банківських ризиків – операційного - нагадуємо, що операційні ризики банків - це ризики грошових втрат банку, що виникають у результаті помилок у внутрішніх системах, процесах, діях персоналу, або в результаті настання зовнішніх подій, таких як, наприклад, стихійні лиха й т.д. (Національний банк України дефініціює цей вид ризику як операційно-технологічний ризик, але для зручності та спираючись на світову практику ми будемо визначати його як операційний ризик.) Операційного ризику тією чи іншою мірою зазнають усі банки, тому що кожний з них може зіткнутися з помилками та збоями в роботі інформаційних систем і персоналу. Але не в усіх банках є підрозділ з управління банківськими ризиками, і, тим більше, не в усіх банках на сьогодні є управління операційними ризиками.

Базельський Комітет визначає операційний ризик як ризик втрат через неспроможність внутрішніх процесів або систем, некомпетентність співробітників, або в результаті зовнішніх подій. Це визначення також охоплює правовий ризик, під яким розуміється ризик втрат внаслідок недотримання законодавчих актів, а також моральних норм і договірних зобов'язань, і ризик порушення судового процесу. Однак стратегічний ризик і ризик погіршення репутації до визначення не входять.

В угоді Базель II представлені єдині базові правила виміру операційних ризиків банківських установ. Угода вводить три методи виміру ризиків для підрахунку вимог до капіталу, яким повинен володіти банк для покриття своїх операційних ризиків:

- підхід на основі базових показників (базовий індикативний підхід);
- стандартизований підхід;
- удосконалений підхід.

Базовий індикативний підхід декларує, що банк зобов'язаний передбачити для покриття своїх операційних ризиків капітал, який дорівнює 15% середньорічного позитивного валового прибутку банку за три попередні

роки. Дана відсоткова норма, що одержала назву «альфа», встановлена Базельським Комітетом.

У рамках стандартизованого підходу вся банківська діяльність розподіляється на вісім напрямків: корпоративні фінанси, торгівля і продаж, роздрібні банківські послуги, комерційні банківські операції, платежі та розрахунки, агентське обслуговування, управління активами і роздрібні брокерські операції. Валовий прибуток від кожного напрямку є основою для визначення відсоткової норми для нього. Відсоткова норма, що одержала назву «бета», коливається від 12% до 18% залежно від рівня та виду ризиків, характерних для кожного з напрямків. Сукупна величина капіталу, необхідного для покриття операційного ризику, визначається як середньорічний розмір капіталу за три роки на покриття ризику за кожним з напрямків.

Удосконалений підхід, заснований на власній методиці розрахунку величини капіталу, необхідного для покриття операційного ризику, можуть використовувати тільки ті банки, які відповідають певному набору якісних і кількісних стандартів. Керівництво банку повинно переконати наглядовий орган у спроможності своєї системи оцінки операційного ризику, якості збору даних, механізмів контролю, сценаріїв і організації управління операційними ризиками.

Усі ці підходи розрізняються рівнем складності та чутливістю до операційного ризику. Однак у межах початкової стадії адаптації вимог до достатності капіталу згідно Базеля II в українську банківську практику вважаємо найбільш обґрунтованим введення базового індикативного підходу до оцінки операційного ризику в роботу вітчизняних банківських установ. При цьому необхідно пам'ятати, що 8% регулятивного капіталу банку (в українській практиці – 10%) повинні покривати резерви банку за кредитними, ринковими та операційними ризиками, тобто:

$$\text{Активи, зважені за ризиком} + \text{Резерви під ринк.р.} \times 12,5 + \text{Резерви під опер.р.} \times 12,5 \geq 8\%$$

Це співвідношення повинно стати основою для визначення розміру достатності капіталу банківських установ в Україні.

Завершуючи наше науково-практичне дослідження методів визначення та вимірювання величини банківських ризиків, наголосимо ось на чому. У першу чергу необхідно визнати, що сучасна вітчизняна практика виявлення, аналізу й оцінки більшості банківських ризиків не дає чіткого уявлення про розміри грошових втрат, які зазнає банк від цих ризиків, а тому не відповідає вимогам часу і потребує негайного вдосконалення у світлі сучасних кризових явищ у банківській сфері та внаслідок посилення впливу банківських ризиків на діяльність банківських установ України.

Як перспективну методику аналізу й оцінки кредитного ризику в Україні пропонуємо підхід, що базується на грошовій оцінці кредитного ризику, відповідно до якого можна визначати розміри необхідних резервів для

покриття очікуваних кредитних ризиків, а також величину необхідного економічного капіталу, що покриватиме зазначені банком кредитні ризики. Даний підхід вимагає від Національного банку України визначених нами на початку статті конкретних дій.

У напрямку вдосконалення механізму оцінки ризику втрати банком ліквідності пропонуємо розрахунок нетто-ліквідної позиції банку, яка визначається зі співвідношення джерел коштів або вхідних потоків банку та використання коштів або вихідних потоків банку. При цьому вдосконалення розрахунку нормативу адекватності регулятивного капіталу банку з урахуванням ГЕПів, здійснене Національним банком України, розглядається нами як ефективне і таке, що повністю відповідає вимогам часу.

В умовах нестабільного економічного розвитку внаслідок глобалізаційних процесів у світі посилюються наслідки процентних і валютних ризиків. А тому ми вважаємо обґрунтованим введення Національним банком України вимог до вітчизняних банків щодо формування ними резервів під ринкові ризики, які також охоплюватимуть резерви під операції з цінними паперами та резерви під дебіторську заборгованість, формування яких на сьогодні здійснюється банками України в рамках урахування ринкового ризику в банківській діяльності. В якості рекомендованого нами методу розрахунку рівня ринкового ризику та розмірів резервів під нього в українській банківській практиці нами пропонується VaR-метод, заснований на обчисленні ймовірності втрат від настання ситуації, що несе у собі ризик. Для цього банківським наглядом в найближчі терміни (найдалі до кінця 2010 року) повинні бути розроблені нормативно-методологічні підходи до контролю за визначенням, оцінюванням, моніторингом та управлінням ринковими ризиками з боку банківських установ України.

Що стосується правил і підходів до оцінки операційних ризиків, то ми переконані в необхідності запровадження в українську банківську практику базового індикативного підходу до виміру ризиків для підрахунку вимог до капіталу, яким повинен володіти банк для покриття своїх операційних ризиків, і формування банками України згідно з цим підходом резервів під операційні ризики.

І, нарешті, основою для визначення достатності капіталу банківських установ України повинно стати співвідношення, згідно з яким вісім відсотків регулятивного капіталу банку (згідно з міжнародною практикою) або десять відсотків (згідно з вітчизняною банківською практикою) повинні покривати резерви за кредитним, ринковим й операційним ризиком банківської установи.

Література

1. Банковский надзор: европейский опыт и российская практика: Пособие, подготовленное в рамках проекта «Обучение персонала центрального банка – Этап III» / Под ред. Олсена М. – Представительство Европейской

- Комиссии в России, 2005. – 372с.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.delrus.ces.eu.int> – 1CD.
2. Документ Базельського комітету з питань банківського нагляду «Доповнення до Угоди про достатність капіталу з метою обліку ринкових ризиків» (Amendment to the Capital Accord to Incorporate Market Risk; 1996 р.): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/bcbs/index.htm>
  3. Документ Базельського комітету з питань банківського нагляду «Основні принципи ефективного банківського нагляду» (матеріали БКБН, вересень 1997 року): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/index.htm#Основніпринципиефективногобанківськогонагляду
  4. Документ Базельського комітету з питань банківського нагляду «Принципи управління кредитним ризиком» (Principles for the Management of Credit Risk; матеріали БКБН, вересень 2000 року): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/bcbs/index.htm>
  5. Энциклопедия финансового риск-менеджмента [Текст] / Под ред. А.А.Лобанова и А.В.Чугунова; 3-е изд. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 878с.
  6. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 17 грудня 2007 року №458 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
  7. Камінський, А.Б. Ідентифікація, аналіз та управління операційними ризиками в українських банках (дослідження Агентства фінансових ініціатив) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.afi.com.ua>
  8. Методичні вказівки з інспектування банків “Система оцінки ризиків”, затверджені постановою Правління Національного банку України від 15.03.2004 № 104 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
  9. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, затверджені постановою Правління Національного банку України 02.08.2004 № 361 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
  10. Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України, затверджене постановою Правління НБУ від 26 вересня 2006 року №378 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
  11. Супрунович, Е.Б. Управление рыночным риском [Текст] / Е.Б.Супрунович, И.А.Киселёва // Банковское дело. – 2003. - №1. – С. 89-96.
  12. Тичина, В. Проблеми та практика управління банківськими ризиками у світлі Базеля II [Текст] / В.Тичина, О.Задніпровська // Вісник НБУ.- 2008. - №1. – С.22.

13. Фрост, С.М. Настольна книга банківського аналітика: Гроші, ризики і професійні прийоми [Текст] / С.М.Фрост; пер. з англ.; за наук. ред. М.В.Рудя – Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2006. – 672с.
14. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету: Монографія. – Івано-Франківськ: ОППО; Снятин: ПрутПринт, 2008. – С. 159